

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΥΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1950

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε. *

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΛ - 38

ΑΘΗΝΑΙ

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΣΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΜΑΣ

Ἡ παρουσία τῆς Γλωσσολογίας στήν ἐπισημονική ζωὴ καὶ ἡ συμβολὴ τῆς στήν πνευματικὴ μας καλλιέργεια δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸ προσὸν τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ, θεμελιωμένη μὲ τὴ σημερινή της μορφή, τὴ συγκριτικὴ, στὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀπὸ τὸν Franz Bopp, πραγματοποίησε τὶς μεγαλύτερες κατακτήσεις της περὶ τὰ τέλη του, ὅποτε καὶ ἔκλεισε τὴν ἀγωνιστικὴ φάση της γιὰ τὴ γενικὴ ἀναγνώριση τῶν μεθόδων καὶ τῶν πορισμάτων της καὶ ἐπέβαλε διεθνῶς τὸ κύρος της ὡς αὐτοτελὴς ἐπισημονικὸς κλάδος. Οἱ καρποὶ ὁμως τῆς ἐπίδρασῆς της στήν πνευματικὴ μας ζωὴ ἄρχισαν νὰ ωριμάζουν ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας ὡς σήμερα.

Πρὶν δοῦμε ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ καρποὶ ἰδιαίτερα στὸν τόπο μας, θὰ κάνουμε μιὰ σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης στὸ διεθνὴ χώρο.

Ὅπως ἀναγνωρίζεται ἀπ' ὄλους σήμερα, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποὺ θεμελίωσαν ὅλες σχεδὸν τὶς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμες, δὲν εἶναι ἰδρυτὲς καὶ τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας. Πιστεύοντας ἐγώϊστικά, ὅτι γλῶσσα ὀργανωμένη ἦταν μόνον ἡ ἑλληνικὴ, καὶ ὅτι οἱ ἄλλοι λαοί, ὡς ἀσύγκριτα κατώτεροί τους στὸν πολιτισμὸ, ὑστεροῦσαν καὶ γλωσσικὰ σὲ βαθμὸ ὥστε νὰ συνεννοοῦνται μὲ ψελλίσματα (γι' αὐτὸ τοὺς ὀνόμαζαν ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ καὶ ΑΓΛΩΣΣΟΥΣ), δὲ θεώρησαν ἄξιο νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὶς γλῶσσες οὔτε κἂν τῶν γειτονικῶν τους λαῶν. Κι' ἔτσι, ἐνῶ τὴ δική τους γλῶσσα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴ μελέτησαν βαθιὰ καὶ μὲ τρόπον ὑποδειγματικὸ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς τοὺς γραμματικούς τῆς ἀλεξανδρινῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, καὶ ἔγιναν μὲ τὶς γλωσσικὰς τους ἐρευνες διδάσκαλοι ὄλων τῶν ἀρχαίων λαῶν ὡς πρὸς τὴ μέθοδο μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ ἓνας λαὸς νὰ μελετήσῃ τὴν ἔθνηκή του γλῶσσα, δὲ μᾶς ἄφησαν ἄξιες λόγου παρατηρήσεις καὶ πληροφορίες γιὰ τὶς γλῶσσες τῶν σύγχρονῶν τους λαῶν. Ἡ ζημιὰ ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ στάθηκε διπλὴ: Ὅχι μόνον τοὺς ξέφυγε τὸ γεγονὸς τῆς γενεαλογικῆς συγγένειας τῶν θάρσθρων γλωσσῶν μὲ τὴν ἑλληνικὴ, ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴ ἑνὸς ἀπὸ τὰ τόσα μεγάλα ἑλ-

ληνικὰ πνεύματα, ἂν ἤξερε ξένες γλῶσσες, καὶ ἔτσι στέρησαν τὸν ἑαυτὸ τους ἀπὸ τὸν τίτλο τῶν ἰδρυτῶν τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας, ἀλλὰ καὶ ἔχασε ἡ νεώτερη ἐπιστήμη τὶς πολυτίμες πληροφορίες ποὺ ἦταν σὲ θέση οἱ ἀρχαῖοι νὰ μᾶς δώσουν γιὰ γλῶσσες γειτονικῶν τους λαῶν, οἱ ὁποῖες ζοῦσαν ἀκόμη τότε, ὅπως λ.χ. τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, Ἰλλυριῶν, Ἑτρούσκων καὶ ἄλλων λαῶν μὴ ἑλληνικῶν τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ ποὺ ἀργότερα ἔσθησαν.

Χρειάστηκε νὰ φτάσουμε στὴ νεώτερη ἐποχὴ, ὅταν ἡ μελέτη τῆς ἀρχαίας Ἰνδικῆς ἀπὸ τοὺς ἱεραποστόλους καὶ ἡ διαπίστωση τῆς γενεαλογικῆς συγγένειάς της μὲ τὴν Ἑλληνικὴ καὶ τὴ Λατινικὴ πρῶτα καὶ κατόπιν μὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὰς γλῶσσες ποὺ ὠδήγησε στὸ θεμέλιωμα τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς Γλωσσολογίας ἀπὸ τὸν Bopp καὶ ὕστερα τῆς Σημιτικῆς, τῆς Χαμιτικῆς, τῆς Οὐραλοαλταϊκῆς καὶ ἄλλων γλωσσικῶν οἰκογενειῶν τῆς γῆς, ἔδωσε στὴ γλωσσικὴ ἐρευνα τὸ σημερινὸ συγκριτικὸ χαρακτῆρα της. Ἀπὸ τότε ἡ γλωσσολογία μετέτρεψε τὸ «ἀτέκματον σκότος» ὀλόκληρων χιλιετηρίδων τῆς προιστορίας σὲ θαμπὸ μισόφωτο, ποὺ ἄφησε νὰ φανοῦν καταγωγές, σχέσεις καὶ γεωγραφικὲς μετακινήσεις λαῶν, οἱ ὁποῖες ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἱστορικῶν στοιχείων θὰ μᾶς ἔμεναν παντοτινὰ ἀγνωστες.

Ἀπὸ ἄποψη γενικώτερης τοποθέτησης ἀπέναντι στὴ γλῶσσα ὡς ἀντικείμενου ἐρευνας, διακρίνουμε σήμερα δύο κύριες φάσεις στὴν πορεία τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης:

1) Τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ φάση, κατὰ τὴν ὁποία ἐξετάζονται μὲ φιλοσοφικὸ καὶ ὄχι ἐμπειρικὸ καὶ ἱστορικὸ τρόπο, γενικώτατα γλωσσικὰ προβλήματα, ὅπως λ. χ. τὸ πῶς πρωτοέγινε ἡ γλῶσσα (Κρατύλος τοῦ Πλάτωνος), ἢ ἐξετάζεται ἡ γλῶσσα ὡς φόρεμα μονάχα τῆς σκέψης τῶν δόκιμων συγγραφέων, ὡς ὄργανο ἀπλὸ γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ περιεχομένου τῶν κλασσικῶν κειμένων, χωρὶς καμμιά ὑπόνοια ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴ γλῶσσα καθ' ἑαυτὴ ὡς σύστημα ἐκφραστικὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πολὺ λιγώτερο γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, στὴν ὁποία ἡ σημερινὴ γλωσσολογία στρέφει ἀμέριστο τὸ ἐνδιαφέρον της.

Καὶ ἐκεῖ ἀκόμα ὅπου ἡ γλωσσικὴ σκέψη παύει νὰ εἶναι καθαρὴ φιλολογικὴ ὑπηρεσία ὅπως εἶναι στοὺς ἀλεξανδρινούς φιλόλογους) καὶ μετουσιώνεται σὲ σύστημα γραμματικῶν τύπων, ὅπως στὴ «Γραμματικὴ Τέχνη» τοῦ Διονυσίου Θρακός, πού εἶναι τὸ πρῶτο ἐγχειρίδιο γραμματικῆς στὴν ἀλεξανδρινὴ ἐποχὴ, ὁ ἔμμενος προσανατολισμὸς πρὸς τὴ γλῶσσα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων ἐξακολουθεῖ: «Γραμματικὴ ἐστὶν ἐμπειρία τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεύσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένων».

Κυρίαρχο μεθοδολογικὸ γνῶρισμα γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ προβάλλει ἡ λογικὴ ἀξιολόγηση τῶν γλωσσικῶν στοιχείων, ὄχι ἡ ψυχολογικὴ ἢ ἱστορικὴ. Τὰ γλωσσικὰ στοιχεία εἶναι σχήματα λογικὰ ἢ ῥητορικὰ καθορισμένα: Στὴ σύνταξη λ.χ. ὅταν λείπει ἓνα μέλος τῆς πρότασης, πρόκειται γιὰ ἔλλειψη ὅταν περισσεύει, γιὰ πλεονασμό. Στὴ μορφολογία, ὅταν ἔχει ἀλλοιωθῆ κάτι, πρόκειται γιὰ παθολογία καὶ πρέπει νὰ ἐπέμβῃ ὁ ἀττικιστὴς φιλόλογος, νὰ τὸ ἀποκαταστήσῃ στὴ δόκιμη μορφή του. Στὴ σημασιολογία ἐκφράσεις σὰν τὸ ΒΟΥΚΟΛΟΣ ΑΙΓΩΝ εἶναι ἀντιφατικές, γιὰ τὸ ἀφού τὸ ΒΟΥ-ΚΟΛΟΣ εἶναι «φύλακας βοδιῶν», τὸ ΑΙΓΩΝ δὲν ἔχει τὴ θέση του. Ὁμοία καὶ τὸ ΚΥΝΕΗ ΑΙΓΕΙΗ, γιὰ τὸ ἀφού τὸ ΚΥΝΕΗ σημαίνει «περικεφαλαία ἀπὸ δέρμα σκύλου», πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ΑΙΓΕΙΗ, δηλ. «ἀπὸ δέρμα αἴγας»; Ἀνάλογες ἀντιρρήσεις θὰ εἶχε ἓνας γραμματικὸς τῆς μεθόδου αὐτῆς γιὰ τὰ νεοελληνικὰ ΚΟΚΚΙΝΟ ΜΕΛΑΝΙ, πού, ἀφού εἶναι ΜΕΛΑΝΙ, δηλ. «μαῦρο», πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ΚΟΚΚΙΝΟ, ἢ γιὰ τὸ ΣΠΙΤΟ-ΝΟΙΚΟΚΥΡΗΣ, πού ἀφού εἶναι (Ν)ΟΙΚΟ-ΚΥΡΗΣ, δηλ. «κύριος τοῦ σπιτιοῦ», τί τὸ θέλει τὸ περιττὸ πρῶτο συνθετικόν;

Παράλληλα μὲ τὸν ὀρθολογισμὸ βαρύνει τὴ συνείδηση τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν ὁ ἀττικισμὸς. Λέξη ἢ γραμματικὸς τύπος πού δὲ βρίσκεται γραμμένος σὲ κλασσικὰ κείμενα πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ὄχι μόνο στὸ γράψιμο παρὰ καὶ στὴν καθημερινὴ συνομιλία (Φρύνιχος).

Ἡ σημερινὴ ψυχολογικὴ καὶ ἱστορικὴ κατανόηση τῶν γλωσσικῶν ἀλλοιώσεων, πού μᾶς πείθει νὰ στέργουμε κάθε ἀλλαγὴ ὡς ἱστορικὰ δικαιωμένη, ἐφόσον ἐπικράτησε στὸν καθημερινὸ λόγο, θέτοντας τὴ χρῆση ὡς κριτήριον τῆς ὀρθότητος κάθε γλωσσικοῦ τύπου (*usus non est loquendi*), καὶ νὰ περιοριζώμαστε στὴν ψυχολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐξήγηση τῆς νίκης τοῦ ἀλλοιωμένου τύπου ἀπέναντι στὸ παλαιόν, πού κι' αὐτὸς ἦταν ἀλλοίωση ἄλλου ἀκόμη παλαιότερου, ἢ κατανόηση αὐτῆ δὲν εἶχε ὠριμάσει τότε ἀκόμα. Ὅτι δηλ. τὸ ΒΟΥΚΟΛΟΣ, ὄχι λογικὰ παρὰ ἱστορικὰ, νωρὶς κατέληξε στὴ σημασία τοῦ βοσκῶ ἀπλῶς, καὶ χρειάζονταν νέο προσδιορισμό, ὅτι τὸ ΚΥΝΕΗ πῆρε τὴ σημασία τῆς περικεφαλαίας, μὲ ἐπισκόπηση τῆς ἀρχικῆς ἐτυμολο-

γικῆς σημασίας τῆς, καὶ μπορούσε νὰ εἶναι ἀπὸ ὁποιαδήποτε ὕλη, ὅτι τὸ ΜΕΛΑΝΙ ξέφυγε ἀπὸ τὴν ἐτυμολογικὴν τοῦ σημασία (μαῦρο), ὅτι τὸ ΣΠΙΤΟ-ΝΟΙΚΟΚΥΡΗΣ λέγεται, γιὰ τὴν ἐπισκοπίστηκε στὴ γλωσσικὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ τὸ ΟΙΚΟΣ, ὅλα αὐτὰ εἶναι κατακτήσεις τῆς νεώτερης γλωσσικῆς ἐπιστῆμης.

Ἡ φιλολογία ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση κι' ἐδῶ, ὅπως συστηματοποιήθηκε στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα ἀπὸ τὸν Wolf, παραμένει κάτω ἀπὸ τὸν ἀστερισμὸ τῆς ἀλεξανδρινῆς γραμματικῆς.¹ Κι' αὐτὴ θεωροῦσε ὡς περιεχόμενον τῆς γλωσσικῆς ἐπιστῆμης μόνο τὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων κλασσικῶν, καὶ μάλιστα ὄχι καθ' ἑαυτὴς τὶς ἀρχαίες γλῶσσες, παρὰ ὡς μέσο ἀπλὸ γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ περιεχομένου.

Ἄν συνέβαινε ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ νὰ εἶχε σωθῆ, ἀλλὰ νὰ μὴν ἦταν φορέας μεγάλων διανοητικῶν ἔργων, δὲ θάξιζε οὔτε κἀν τὴν προσοχή μας. Στὶς σημερινὲς γλῶσσες δὲν ἔδινε καμμιά ἀπολύτως σημασία. Αὐτῆς τῆς φιλολογικῆς γλωσσολογίας τὸ πνεῦμα ἐρμήνευε ὁ σοφὸς Εὐρωπαῖος, πού εἶπε γιὰ τὴ νέα Ἑλληνικὴ, ὅτι δὲν ἀξίζει νὰ ἀσχοληθῆ κανεὶς μὲ μιὰ γλῶσσα πού συντάσσει τὴν πρόθεση ΑΠΟ μὲ αἰτιατικὴ!

2) Τὴ νεώτερη φάση, πού ἀρχίζει σύγχρονα μὲ τὸ θεμελίωμα τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας στὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἀλλὰ διαμορφώνεται ὀριστικὰ περὶ τὰ τέλη του. Στὴ λογοκρατικὴ μέθοδο ἀντιτάσσεται τώρα ἡ ψυχολογικὴ, στὴ στατικὴ ἢ ἱστορικὴ - ἐξελικτικὴ, στὴν ἐξάρτηση ἀπὸ τὰ ἀρχαία κείμενα ἢ ἀξιοποίηση τῆς γλῶσσας ὡς προφορικοῦ λόγου. Ἀναγνωρίζεται τώρα σὰν δίδαγμα τῆς γλωσσικῆς ἱστορίας ὅλων τῶν ἐθνῶν, ὅτι στασιμότητα στὴ γλῶσσα δὲν εἶναι δυνατὴ, ὅτι καὶ τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν οἱ φυσιογνωμίες εἶναι συνθεμένες ἀπὸ μύριες ἀλλοιώσεις παλαιότερων τύπων, ὅτι ὁποιαδήποτε γλωσσικὴ ἀλλοίωση μέσα στὸ χρόνο εἶναι ἀνεπανόρθωτη, ὅταν ἐπικράτησε πιά, ὅτι ἡ ἀλλοιωμένη μορφή πού ἐπικράτησε εἶναι ἢ νόμιμη καὶ ἢ παλιὰ εἶναι ἢ παράνομη, ἐπειδὴ γιὰ νὰ ἐκτοπιστῇ στὴ χρῆση ἀπὸ τὴ νέα, θὰ πῆ ὅτι ἔπαψε νὰ ἐξυπηρετῇ τὶς ἐκφραστικὲς ἀνάγκες ἐξίσου καλὰ, ὅσο καὶ ἡ νέα μορφή, ὅτι οἱ ξεπερασμένες γλωσσικὲς μορφές, καὶ ὅταν ἀκόμα ἀντιπροσωπεύουν ἐποχὲς μεγαλύτερης πνευματικῆς ἀκμῆς, δὲν μποροῦν νὰ ἐκφράσουν συνολικὰ τὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, οὔτε ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιον οὔτε ὡς πρὸς τὴν πλοκὴ τοῦ λόγου.

Τὰ διδάγματα αὐτά, καὶ πολλὰ ἄλλα πού ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτά, λύτρωσαν τὴν ἐπιστημονικὴ γλωσσολογικὴ σκέψη ἀπὸ τὰ φιλολογικὰ δεσμά της καὶ τὴν ἀνάστυραν ἀπὸ ἓνα τυφλοδόκακο σὲ μιὰν ἀπλοτοπία μὲ θέα στὸν ἀπέραντο κόσμον. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἦταν τόσο σπουδαῖο, ὅσο τὸ ὅτι γιὰ πρώτη φορά τώρα ἐξυψώνεται καὶ μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστῆ-

μης ἢ σύγχρονη γλωσσικὴ μορφή ὡς ἀξία ἀπόλυτη, ὡς ἀγαθὸ ἔθνικὸ ἀναντικατάστατο. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ βρίσκονταν σχεδὸν σὲ διωγμὸ, εἶχε κολοσσιαία πρακτικὴ σημασία ἢ ἀξιοποίηση τῶν νέων γλωσσῶν, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω. Σ' ὅλον ὁμῶς τὸν ἄλλο κόσμον, ὅπου δὲν ὑπῆρχε γλωσσικὸ ζήτημα ὅμοιο μὲ τὸ ἐλληνικόν, ἡ στροφὴ τοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὶς νέες γλώσσες ἔδωσε τεράστια ὠθησὴ στὴν ἐξερεύνησιν ὅλων τῶν ζωντανῶν γλωσσῶν τῆς γῆς, ἀκόμα καὶ ἐκείνων ποὺ μιλοῦν οἱ πιὸ καθυστερημένες ἢ ἄγριες φυλές, μὲ ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον νὰ γνωρίσουν οἱ Εὐρωπαῖοι καλύτερα τοὺς λαοὺς αὐτοὺς μὲ μέσο τῆ γλῶσσα τους καὶ νὰ τοὺς ἀνασύρουν ἀπὸ τὴ βαρβαρότητα σὲ ἐπίπεδο πιὸ κοντινὸ πρὸς τὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντλήσουν ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν πρωτόγονων γλωσσῶν βασικὲς εἰκασίαι γιὰ τὴ γλωσσικὴ προϊστορία τῶν πολιτισμένων λαῶν, μὲ τὴν ὁποῖα ἀντιστοιχοῦν σήμερον οἱ γλώσσες αὐτὲς καὶ νὰ διαφωτίσουν πολλὰ κεφάλαια τῆς Γενικῆς Γλωσσικῆς. Τὰ μεγαλύτερα δῆματα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ εἶναι ἔργο τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Καὶ ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς διαλεκτολογίας τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν εἶναι ἐπακόλουθον τῆς ἀξιοποίησης τοῦ ζωντανοῦ λόγου ἀκόμα καὶ τῶν μικρότερων λαϊκῶν ὁμάδων, ὡς συντελεστὴ στὴ διαμόρφωση τῶν κοινῶν γλωσσῶν.

Οἱ βασικοὶ παράγοντες ποὺ διέπουν τὴ λειτουργία καὶ τὴν ἐξέλιξη τῶν γλωσσῶν πῆραν τὴ μεγαλύτερή τους ἐξαρση μετὰ τὸ 1870, ὅταν οἱ νεογραμματικοὶ (Leskien, Brugmann, Osthoff) ἐκήρυξαν τὸ ἀνεξάρτητον τῶν φωνητικῶν νόμων, ποὺ εἶναι οἱ πιὸ μηχανικοὶ παράγοντες στὴ γλῶσσα, καὶ ἔλυσαν τὸ αἰνίγμα τῶν λεγομένων «ἐξαιρέσεων», στοὺς γλωσσικοὺς κανόνες μὲ τὴν ἀναγνώριση τοῦ κολοσσιαίου παράγοντος τῆς Ἀναλογίας, ποὺ εἶναι τὸ πιὸ ψυχικὸ στοιχεῖον ἀπ' ὅσα διέπουν τὴ γλωσσικὴ λειτουργία. Μιὰ ἀδύναμη «ψευδὴς ἀναλογία» ἀναγνωρίζονταν καὶ παλαιότερα ὡς στοιχεῖον ποὺ ἀντιστρατεύεται στοὺς μηχανικοὺς φωνητικοὺς νόμους, ἀλλὰ μόνον γιὰ τὶς μετακλασσικὲς φάσεις τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν. Τώρα πιά ἀναγνωρίζεται ὅτι, ὅπως κάθε γλωσσικὴ φάση, ἔτσι καὶ ἡ κλασσικὴ εἶναι προῖον ἀμέτρητων φωνητικῶν καὶ ἀναλογικῶν ἀλλοιώσεων καὶ μεταπλασμῶν.² Τὴ μέθοδο αὐτὴ ἐπεκτείνοντας στὴ μεσαιωνικὴ καὶ νέα ἐλληνικὴ ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκης³ ἔδειξε ὅτι οἱ περισσότερες καὶ βαθύτερες ἀλλοιώσεις ἀπὸ τὴν ἀρχαία ὡς τὴ νέα Ἑλληνικὴ, ἐγίναν μὲ τὴ δράση τῆς ἀναλογίας καὶ ὄχι μὲ φωνητικὲς μεταβολές.

Ἀντίθετα πρὸς τὶς φωνητικὲς ἀλλοιώσεις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ποὺ πραγματοποιήθηκαν σχεδὸν ὅλες στὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητος, ἡ λειτουργία τῶν ἀναλογικῶν μεταπλασμῶν στὴν Ἑλληνικὴ φανερώθηκε σὰ μιὰ ἀ-

διάκοπη ὡς σήμερον καὶ σοφὴ ἰσορροπητικὴ δύναμη ἀνάμεσα στὴν ὁμαλότητα καὶ ἀνωμαλία τῶν γραμματικῶν συστημάτων, σὲ τρόπον ὥστε σὲ κάθε ἐποχῇ τὸ γλωσσικὸ παρελθὸν νὰ πάλῃ μέσα στὸ παρὸν καὶ τὸ παρὸν νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ παρελθόντος, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν μπορῆς νὰ βρῆς πουθενὰ τὸ σύνορον ἐνὸς τέλους καὶ τὴν ἀρχὴν μιᾶς νέας γλώσσας, παρὰ νὰ βλέπῃς μιὰ καὶ τὴν ἴδια γλῶσσα νὰ ζῆ πάντα ἀνανεωμένη ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς ἐπὶ τρεῖς χιλιάδες χρόνια, ἀγέραστη καὶ ἀθάνατη.

Ἡ θαυμαστὴ αὐτὴ συνοχὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, μαζὶ μὲ τὸ προσὸν τῆς ἀδιάκοπης γραπτῆς παράδοσης ὅλων τῶν φάσεων τῆς ἀπὸ τὸν Ὀμηρὸ ὡς σήμερον, τὴν ἀνύψωσαν στὴ συνείδηση τῶν γλωσσολόγων ὡς τῆ γ λ ὡ σ σ α κ α τ' ἔ ξ ο χ ῆ ν, γιὰ τὴ μελέτη καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ τῶν προβλημάτων τῆς Γενικῆς Γλωσσικῆς.

Ἡ νέα μέθοδος τῆς θεώρησης τῶν γλωσσῶν μὲ τὸ πρίσμα τῆς ἀδιάκοπης φυσιολογικῆς ἐξέλιξης καὶ ἀνανέωσης, ἐξύψωσε τὴν ὑπόληψιν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ποὺ θεωρήθηκε πιά ἡ μόνη φυσικὴ καὶ νόμιμη ἐξελικτικὴ φάση τῆς ἀρχαίας. Ἡ ἀναγνώριση αὐτὴ εἶχε ὡς συνέπεια γιὰ τὴ διεθνή σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς νὰ μὴν μπορῆ πιά καμμιά ἐξέταση ἀρχαίων γραμματικῶν καὶ ἄλλων γλωσσικῶν στοιχείων νὰ σταματᾷ ἀυθαίρετα σὲ καμμιά ἐποχῇ, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται νὰ παρακολουθήσῃ τὴ φυσικὴ συνέχειά τους ὡς σήμερον⁴ καὶ νὰ γίνῃ συνείδηση ὅλων τῶν ἐλληνιστῶν, ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς περιφρονημένης ἄλλοτε νέας Ἑλληνικῆς βοηθεῖ σημαντικὰ στὴν κατανόηση τῆς ἀρχαίας.⁵ Σήμερον δὲν ὑπάρχει ἐλληνιστὴς, ποὺ νὰ μὴ φιλοτιμηθῆται νὰ ξέρῃ τὰ νέα Ἑλληνικά, ὅσο μπορεῖ καλύτερα. Γραμματικὲς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ὅπως ἡ περίφημη τῶν Kühner - Blass εἶναι πιά σήμερον μόνον γιὰ τὸ ὑλικὸ τους χρήσιμες.

Ἡ σπουδαιότερη ὁμῶς συνέπεια, ποὺ εἶχε ἡ ἀξιοποίηση τῆς νέας Ἑλληνικῆς εἶναι τὰ ὅπλα ποὺ ἔδωσε στοὺς ὁπαδοὺς τοῦ δημοτικισμοῦ γιὰ τὴν ὑπεράσπισή της. Ἡ πρόληψη γιὰ τὴ δῆθεν κατωτερότητα τῆς δημοτικῆς σαρῶθηκε μὲ ἐπιχειρήματα διεθνούς κύρους. Ὅτι ἡ σημερινὴ μορφή τῆς γλώσσας μας, ὅπως αὐτὴ σώζεται στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, εἶναι προῖον ἔθνικου ξεπεσμοῦ καὶ σκλαβιάς διαψεύστηκε ἀπὸ τὴν παρατήρηση ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ διαμόρφωσε τὴ σημερινὴ φυσιογνωμία της ἤδη περὶ τὸ 1000 μ.Χ., ὅποτε ὄχι μόνον γιὰ σκλαβιά καὶ ξεπεσμό δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ λόγος, ἀλλὰ, ἐντελῶς ἀντίθετα, ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς βρίσκονταν στὸ ἀπόγειο τῆς ἀκμῆς του, φρούριο πολιτισμοῦ ἀνάμεσα στὰ στίφη βάρβαρων ὀρδῶν τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Ἀσίας. Καὶ τὴ ρωμαντικὴ πλάνη πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ξαναμιλήσῃ ὁ νέος ἐλληνικὸς λαὸς τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ τὴν ἔθαψε ἡ γλωσσολογία μὲ τὴ βαρεῖα πλάκα τῆς δεβαιότη-

τας, ὅτι αὐτὸ εἶναι ὄχι μόνον ἀδύνατο πιά παρὰ καὶ ὀλέθριο (Χατζιδάκης) γιὰ τὸ σημερινὸ Ἑλληνισμό, γιατί ἡ ἀρχαία δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς ἐκφραστικὲς ἀνάγκες ἐνὸς σύγχρονου ἔθνους. Ποτὲ καμμιά ἐπιστήμη δὲν ἔδωσε σ' ἓνα ἔθνος μεγαλύτερο εὐεργέτημα ἀπὸ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράζεται στὴ γλώσσα ποὺ μιλεῖ, χωρὶς νὰ ντρέπεται γι' αὐτή, ὅπως τὸ ἤθελαν οἱ λόγιοί του.

Ἡ γλωσσολογία ἐσάρωσε καὶ τὸ ἐπιβλητικώτερο ἐπιχείρημα τῶν νοσταλγῶν τῆς ἀρχαίας, τὶς ξένες λέξεις τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Ἀπέδειξε ὅτι δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ θίξη τὴν ὑπερηφάνεια ἐνὸς ἔνδοξου καὶ πολιτισμένου ἔθνους, ὅπως τὸ ἑλληνικὸ, ἓνας μικρὸς ἢ μεγάλος ἀριθμὸς ξένων λέξεων ποὺ ἐξελληνίστηκαν γραμματικά, ρίζωσαν στὴ γλωσσικὴ μας ζωὴ καὶ ἔγιναν σημασιολογικὰ ἀναντικατάστατες. Οἱ ξένες λέξεις, ὅταν ἀφομοιωθοῦν γραμματικά ἀπὸ τὴ γλώσσα ποὺ τὶς δέχτηκε, δὲν εἶναι σύμπτωμα γλωσσικῆς ἀρρώστιας ἢ ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς παρακμῆς τῶν χρόνων τῆς σκλαβιάς. Ἀντίθετα παρουσιάζονται σὰν φυσικὸ προϊόν ἀναπτυγμένου ἱστορικοῦ βίου. «Ἡ ἐπιμειξία μὲ ἀλλόγλωσσους διδάσκει πάντοτε νέα πράγματα καὶ νέες ἐννοίες καὶ μαζί μὲ αὐτὰ νέες ἐκφράσεις» (Salfeld). Μόνον τῶν ἀπομονωμένων ἀπὸ τὶς λεωφόρους τοῦ πολιτισμοῦ καὶ στάσιμων λαῶν οἱ γλώσσες δὲ δέχονται ξένες λέξεις. Ξένα γλωσσικὰ στοιχεῖα δέχτηκε ἡ Ἑλληνικὴ ἤδη ἀπὸ τότε ποὺ κατέβηκαν οἱ Ἕλληνες στὴ Χερσονήσὸ μας, τὴ δευτέρη χιλιετηρίδα π. Χ., ἀπὸ τὴ γλώσσα τοῦ προκατόχου προελληνικοῦ λαοῦ. Ἀργότερα ἡ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία τους μὲ ἀνατολικούς λαούς, Αἰγύπτιους, Σημίτες, Πέρσες, ἐπέκνωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ ξένο λεξιλόγιο τῆς Ἑλληνικῆς.⁶ Στὰ χρόνια ποὺ ἤκμαζε ἡ μεσαιωνικὴ μας αὐτοκρατορία, ἡ γλώσσα μας ἐπρόσθεσε στὸ ξένης καταγωγῆς ὕλικό της ἓναν ἀνυπολόγιστο ἀριθμὸ ἐξελληνισμένων λατινικῶν, ρωμανικῶν καὶ ἀνατολικῶν λέξεων.² «Ὅπως δ' εἶπεν γέμει διὰ τὰς ἐπιμειξίας μυρίων ἐθνικῶν λέξεων ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα» παρατηροῦσε ἀπὸ τότε ὁ Εὐστάθιος. Ὅσο παλαιότερη εἶναι μιὰ γλώσσα, τόσο μικρότερη εἶναι ἡ πιθανότητα νὰ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ ξένα στοιχεῖα. (Salfeld). Τὸ ἴδιο συμβαίνει σὲ ὅλες τὶς γλώσσες. Ἀκόμα καὶ οἱ Τοῦρκοι, στὴν ἐποχὴ ποὺ ἦταν κυρίαρχοί μας, δὲ δίστασαν νὰ δεχτοῦν στὴ γλώσσα τους μεγάλο ἀριθμὸ ἑλληνικῶν λέξεων ποὺ τὶς διατηροῦν ἀκόμα, ἀφομοιωμένες φυσικὰ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ γραμματικὴ.⁸

Ἡ ἐθνολογικὴ ἐτυμολογία τῶν λέξεων εἶναι ζήτημα μόνον ἐπιστημονικόν, ὄχι ἐθνικόν. «Λέξεις εἶναι ὅ,τι ὁ λαὸς ἢ μείζων ἢ ἐλάσσων ὁμᾶς ἀναγνωρίζει καὶ μεταχειρίζεται ὡς σύμβολον ἐννοίας τινός... ἀδιάφορον πόθεν ἦλθε», γράφει ὁ Whitney.⁹ «Ἡ ἀνάμειξις τῶν γλωσσῶν, ἢ μετάβασις λέξεων ἀπὸ γλώσσης ἢ διαλέκτου εἰς ἄλλην, ὁ σχηματισμὸς γραπτῆς γλώσσης... ἢ ἀνάμειξις αὐτῆς μετ' ἄλ-

λων στοιχείων, διαλεκτικῶν, ἀρχαιοτέρων ἢ ξένων, ταῦτα πάντα εἶναι φαινόμενα ἀναπόσπαστα ἀπὸ πάσης γλώσσης, μάλιστα ἔθνους πολιτισμένου», δίδαξε ἀργότερα καὶ ὁ Χατζιδάκης. Ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὸν ἐθνικὸ χαρακτήρα μιᾶς γλώσσας δὲν εἶναι οἱ λέξεις, παρὰ ἡ κλίση, οἱ καταλήξεις. Ἄν συνέβαινε τὸ ἀντίθετο, δὲ θὰ μπορούσε ἡ Ἀγγλικὴ λ.χ. μὲ τὸ πάμφτωχο καθαρὰ ἀγγλικὸ λεξιλόγιό της (οἱ περισσότερες λόγιες λέξεις της εἶναι γαλλικὲς) νὰ καταλέγεται στὶς γλώσσες τῶν πολιτισμένων λαῶν. Ἡ ἀφομοίωση ὁμῶς τῶν ξένων λέξεων ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ φωνητικὴ καὶ κλίση δημιούργησε μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ πλούσιες καὶ ἐθνικὰ πιὸ περήφανες γλώσσες τῆς γῆς.

Ὅπως λοιπὸν δὲν ἐβαρβάριζαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ὅταν μεταχειρίζονταν λέξεις προελληνικῆς ἀρχῆς, καθὼς ΔΑΦΝΗ, ΕΛΛΙΑ, ΘΑΛΑΣΣΑ, ΚΥΠΑΡΙΣΣΟΣ, ΡΟΔΟΝ, ΣΙΤΟΣ, ΣΥΚΟΝ, ΑΘΗΝΑΙ, ΚΟΡΙΝΘΟΣ, ΛΑΡΙΣΑ, ΛΥΚΑΒΗΤΤΟΣ, ΟΛΥΜΠΟΣ, ΙΛΙΣΣΟΣ, ΚΗΦΙΣΣΟΣ, ἢ σημιτικῆς ἀρχῆς, καθὼς ΑΛΦΑ, ΒΗΤΑ, ΓΑΜΜΑ κ.τ.λ., ΑΡΡΑΒΩΝ, ΛΙΒΑΝΟΣ, ΜΑΧΑΙΡΑ, ΠΕΡΙΣΤΕΡΑ, ΣΑΚΚΟΣ, ΣΙΔΗΡΟΣ, ΣΙΝΔΩΝ, ΧΙΤΩΝ ἢ αἰγυπτιακῆς ἀρχῆς, καθὼς ΖΥΘΟΣ, ΟΑΣΙΣ, ΠΥΡΑΜΙΣ, ἔτσι δὲν βαρβαρίζουμε κι' ἐμεῖς σήμερα λέγοντας ΒΑΠΟΡΙ, ΒΑΡΚΑ, ΚΑΜΑΡΑ, ΚΑΝΟΝΙ, ΚΟΡΔΟΝΙ, ΚΡΕΒΑΤΙ, ΜΑΓΟΥΛΟ, ΜΟΔΑ, ΠΑΠΟΥΤΣΙ, ΠΙΑΤΟ, ΠΟΥΛΛΙ, ΣΟΥΒΛΑ, ΣΠΙΤΙ κ.τ.λ. Οὔτε μπορεῖ, ὅπως εἶπε ὁ Ροῖδης, νὰ σταθῇ ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι τὸ δικαίωμα ποὺ εἶχε ἡ γλώσσα μας νὰ ἐξελληνίσῃ ξένες λέξεις τὸ ἔχασε, ἐπειδὴ κάποτε στὴν Ἀττικὴ ἐφανίστηκαν μεγάλοι συγγραφεῖς.¹⁰ Τέτοια ὄρια εἶναι ἀδύνατο νὰ τεθοῦν στὴν πορεία τῶν γλωσσῶν. Ὁ Ψυχάρης² ἔδειξε μὲ παραδείγματα πόσο ἄθικτη μένει ἡ ἐλληνικότητα τῆς γλώσσας μας καὶ πόσο ἀναδειχεται ἡ νικητήρια δύναμὴ της ἀπὸ τὶς ξένες λέξεις ποὺ μπόρεσε νὰ ἀφομοιώσῃ κατὰ καιροῦς, χωρὶς νὰ λυγίσῃ, χωρὶς νὰ λιγοστέψῃ ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρας της. Ἡ δύναμη μιᾶς γλώσσας συμπίπτει μὲ τὴν ἀφομοιωτικὴ της ἰκανότητα καὶ βαδίζει παράλληλα μὲ τὴ δύναμη ἐνὸς ἔθνους νὰ ζήσει καὶ νὰ ἀφομοιώσῃ τὰ ξένα στοιχεῖα ποὺ εἰσδύουν ὀλοένα στὸν ὀργανισμό του. Τὸ λύγισμα καὶ ἡ παρακμὴ τῆς γλώσσας ἀρχίζει ἀπὸ τότε ποὺ αὐτὴ θὰ πάψῃ νὰ προσαρμόζῃ στὴ δική της προσφορά καὶ κλίση τὶς ξένες λέξεις, ὅποτε καὶ μόνον οἱ λέξεις αὐτὲς τῆς μένουν πραγματικὰ ξένες.

Στὰ σωστὰ αὐτὰ διδάγματα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης στηρίχτηκε ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης¹² καὶ ἔθεσε, θεωρητικὰ τουλάχιστο, τελεία καὶ παύλα στὸ περιμάχητο ζήτημα τῶν ξένων λέξεων τῆς γλώσσας μας. Ἀπὸ τότε, ὅσοι δὲν εἶναι σκλάβοι στὴ γλωσσικὴ πρόληψη, ἀντικρῶνουν μὲ σεβασμὸ ὄχι μόνον τὶς πανελλήνιες ξένης καταγωγῆς λέξεις ποὺ εἶναι ἀναφαίρετα μέλη τοῦ σώματος τῆς

νέας Ἑλληνικῆς, καὶ τὶς μεταχειρίζονται ἀφοβὰ μιλῶντας ἢ γράφοντας, ὅπου ἡ κυριολεξία καὶ τὸ ὕφος τὸ ἐπιτρέπουν, παρὰ καὶ τὰ ξένα γενικὰ στοιχεῖα τῶν ἰδιωμάτων, ἰδίως τῶν περιφερειακῶν καὶ ἀκριτικῶν, ποὺ μοιάζουν μὲ οὐλὲς θεραπευμένων ἐνδοξῶν τραυμάτων ποὺ δέχτηκε νικηφόρα ἡ ἑλληνικὴ λαλιὰ στὸν μακραῖωνα, σκληρό, ἀδυσώπητο ἀγῶνα τῆς ἐναντία στὰ ξίφη τῶν ἀλλόγλωσσων ποὺ τὴ χτυποῦν χιλιοτηρίδες τώρα ἀπὸ κάθε σημεῖο τῶν γλωσσικῶν συνόρων τοῦ ἔθνους μας. Γιατὶ ἂν ἡ γλῶσσα ὡς τεκμήριο ἔθνισμοῦ μπορεῖ νὰ παρομοιωθῆ μὲ κάτι, αὐτὸ εἶναι τὸ κορμὶ ἐνὸς ἀθλοφόρου μαχητῆ ποὺ ἐπιζῆ νικητῆς γεμάτος ἀπὸ οὐλὲς καὶ ὄχι μὲ τὸ σῶμα ξαπλωμένης ὀδάλισκῆς ποὺ γνοιάζεται μόνο γιὰ τὴ γυαλάδα τῆς ἐπίδερμίδας τῆς, ὅπως ἡ γλῶσσα ἡ ξένη πρὸς τὸν ἱστορικὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους γιὰ τὴ γλωσσικὴ του ἐπιβίωση, ἡ καθαρεύουσα. Τὴ λόγια αὐτὴ μορφή τῆς γλῶσσας μας δὲν τὴν ἀπάντησε ποθενὰ τὸ ὕπουλο γλωσσικὸ μαχαίρι τοῦ Σλάβου, τοῦ Τούρκου ἢ τοῦ Φράγκου. Μποροῦσε νὰ εἶχε σωθῆ ὡς γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολὺ περιορισμένης παιδείας, χωρὶς νὰ σώσῃ γλωσσικὰ τὸ νέο ἑλληνισμό. Γιατὶ ἂν τὸ ἔθνος ποὺ κατοικεῖ σήμερα τὴ νότια Βαλκανικὴ συγκρότησε τὸν περασμένον αἰῶνα κράτος Ἑλληνικὸ καὶ ὄχι Τούρκικο, Ἀρβανίτικο ἢ Σλαβικό, αὐτὸ ἐγίνε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο γιὰτὶ ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη γλωσσικὴ διάβρωσή του ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς ἀπόμεινε ἕνα μέρος ποὺ ἀντιστάθηκε στὴν ξένη ἀφομοίωση, οἱ ἑλληνόφωνες ἀκόμα περιοχές, λείψανα τοῦ ἄλλοτε ἀχανοῦς ἑλληνόγλωσσου κόσμου. Τὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἀναγέννηση ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ρήγα Φερραίου μόνο στοὺς ἑλληνόγλωσσους βρῆκε συγκλονιστικὴ ἀπήχηση. Ἄν συνέβαινε καὶ στὶς περιοχές αὐτὲς νὰ χυθῶν οἱ ἑλληνόφωνοι κάτοικοι ἢ νὰ περιοριστοῦν σὲ μειονότητα, οὔτε τῆς Ἐκκλησίας οὔτε τοῦ σχεδὸν ἀνύπαρκτου σχολείου ἢ λόγια γλῶσσα θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ξεσηκώσῃ ἀλλόγλωσσους γιὰ τὴν ἀναστήλωση τῆς ἑλληνικῆς δόξας, οὔτε νὰ ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὸ νὰ ἰδρυθῆ ἐδῶ κάτω μὲ καμμιά ξένη ἐπέμβαση μιὰ ἐπικράτεια βλάχικη, ἀρβανίτικη ἢ σλαβικὴ, ὅπως ἀκριβῶς δὲν τὸ κατόρθωσε σὲ βορειότερες περιοχές, ὅπου συνέβη οἱ ἑλληνόφωνοι νὰ περιοριστοῦν σὲ μειονότητα. Τὴν ἑλληνικὴ λόγια γλῶσσα χρησιμοποιοῦσε κι ἐκεῖ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ παιδεία, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως εἶναι γνωστὸ. Ὁ ἑλληνισμὸς ὑπάρχει σήμερα ὡς ἔθνος καὶ ὡς κράτος μόνο γιὰτὶ συνέβη νὰ σωθῆ στὸ στόμα του ἡ τόσο περιφρονημένη ἀπὸ τοὺς σοφοὺς νεοελληνικὴ λαλιὰ, καὶ γιὰ τὴν ἐπιβίωσή της ἡ λόγια γλῶσσα εἶναι ἐντελῶς ἀθῶα.

Ἡ μεταφύτευση τῆς νέας γλωσσικῆς ἐπιστήμης στὸν τόπο μας, μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν ἀξιοποίηση τῶν ζωντανῶν γλωσσῶν, εἶχε ὡς πολυτιμότερο καρπὸ τὴ γέννηση τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἀπὸ τότε ἡ πρόοδος τῆς

ἑλληνικῆς γλωσσολογίας διαγράφεται παράλληλη μὲ τὴν πρόοδο τοῦ γλωσσικοῦ κινήματος. Ἀπὸ τὰ 1888, ποὺ ἀντήχησε τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη, ὡς τὰ 1920, ὡς τὴν ἀρχὴ τοῦ μεσοπόλεμου, μιὰ ὀλόκληρη γενεὰ πνευματικῶν ἀνθρώπων ἐπότισε μὲ αἷμα καὶ δάκρυα τὸ δέντρο ποὺ μόλις στὴν ἐποχὴ μας ἄρχισε νὰ δίνει καρπούς. Καὶ οἱ καρποὶ αὐτοὶ εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ ὅτι τὸ ἔθνος ὀλόκληρο παίρνει τὴν πνευματικὴ τροφή του στὴ γλῶσσα του, ὅτι ἄρχισε ὄχι μόνο νὰ γράφῃ καλλιεργημένη γλῶσσα παρὰ καὶ νὰ τὴ μιλά, πράγμα ἀδύνατο πρὶν, ὅταν καλλιεργημένη γλῶσσα ἦταν μονάχα ἡ καθαρεύουσα. Σήμερα καὶ τῆς λογοτεχνίας ἢ καλλιλογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης ἢ σοφίας ἐπιδροῦν ἀνεμπόδιστα στὴν ὀμιλουμένη γλῶσσα, γιὰτὶ δὲν ἔχει πιά ἀνάγκη ἐκεῖνος ποὺ μιλά νὰ ἀλλάζῃ γραμματικὴ καὶ σύνταξη ὅταν εἰσάγει ἕνα λογοτεχνικὸ ἢ ἐπιστημονικὸ στοιχεῖο στὴν ὀμιλία του. Ἡ κοινὴ γραμματικὴ καὶ σύνταξη γιὰ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου ἐγίνε ἐνωτικὸ γεφύρι ὄλων τῶν μορφῶν τῆς ἑκφρασης, ποὺ ἔλειπε πρὶν. Σήμερα ἡ ἐπίδραση τῆς καλλιεργημένης γλῶσσας στὴν καθημερινὴ ὀμιλία δὲν εἶναι πιά νεκρὸ καρφὶ στὸ σῶμα ζωντανοῦ ὀργανισμοῦ, παρὰ γόνιμο μπόλιασμα δέντρου μὲ ἐξευγενισμένο ἐμβόλιο.

Δεύτερος καρπὸς τῆς σωτήριας μεταστροφῆς εἶναι ὅτι τὸ ἔθνος μας ἀπόκτησε νέα καὶ πλούσια λογοτεχνία δική του καὶ τὴ δυνατότητα νὰ τὴν ἀνυψώσῃ καὶ νὰ ὑψωθῆ κι ἐκεῖνο μαζί της σὲ πιὸ ἀνώτερα ἐπίπεδα ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς καλλιέργειας. Τὸ ὅτι ἀκούει θέατρο στὴ γλῶσσα ποὺ μιλά καὶ αἰσθάνεται, καὶ ποὺ σήμερα τοῦ φαίνεται αὐτονόητο, μονάχα ἐκεῖνοι ποὺ ξέρουν σὲ τί γλῶσσα μιλοῦσαν οἱ ἡθοποιοὶ ἐπάνω στὴ σκηνὴ σχεδὸν ὡς τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀξία του.

Τρίτος καρπὸς, μὲ κολοσιαία πανελληνια κι αὐτὸς σημασία, εἶναι ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμιση, ποὺ χάρη σ' αὐτὴ τὰ ἑλληνόπουλα, ὅπως ὅλης τῆς ὑψηλῆς τὰ παιδιά, μορφώνονται πιά στὴ γλῶσσα ποὺ ἐννοοῦν, ποὺ αἰσθάνονται καὶ ποὺ ἀκούνε γύρω τους. Λαϊκὴ ἐκπαίδευση δὲ σημαίνει πιά προσπάθεια νὰ ξεμάθῃς τὴ μητρικὴ σου γλῶσσα, παρὰ καλλιέργεια τῆς μητρικῆς γλῶσσας καὶ μόρφωση μὲ αὐτὴ. Ἡ διγλωσσία θ' ἀρχίσῃ ἀργότερα, στὴ μέση παιδεία. Ὅμως ἡ διγλωσσία αὐτὴ δὲν ἔχει πιά γιὰ τὸ ἔθνος τὴν ἀπονεκρωτικὴ δύναμη ποὺ εἶχε πρὶν, ὅπως δὲν τὴν ἔχει καὶ ἡ κυριαρχία τῆς καθαρεύουσας στὴν ἐπιστήμη καὶ στὴ δημόσια ζωὴ. Αὐτὰ τὰ δεινὰ, περιορισμένα πιά σ' ἕνα πολλαπλοστοιχίον τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ συνόλου, εἶναι ἀνίκανα νὰ ἀπονεκρώσουν τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Σιγὰ-σιγὰ θὰ λυώσουν πάγοι μέσα στὴ ζεστασιά τῆς γλωσσικῆς ζωντανίας ποὺ τὴν ἐξασφαλίζει στὸ ἔθνος ἡ σημερινὴ λαϊκὴ παιδεία.

Καὶ στὴν περιοχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου τοῦ τόπου μας ἡ γλωσσολογία ἔδωσε πλούσιους καρπούς. Ἡ διδασκαλία τῶν πορισμάτων τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ὅσον ἀφορᾶ τὴν πραγματικὴν προφορὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, πού πρῶτος μεταφύτευε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθῆνας ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκης ὕστερα ἀπὸ μεγάλους ἀγῶνες κατὰ τῶν ἀρνητῶν τῆς, ἔδωσε γιὰ πρώτη φορὰ στοὺς Ἕλληνες σπουδαστὲς τὴ δυνατότητα νὰ κατανοοῦν τὴ θαυμάσια ἀλληλουχία τῶν φωνητικῶν καὶ μορφολογικῶν φαινομένων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, πού χωρὶς τὴ διδασκαλία αὐτὴ ἦταν ἐντελῶς ἀκατανόητα, καὶ ἀπέδειξε ὡς ἀρχαιότατα στοιχεῖα τῆς νεοελληνικῆς προφορᾶς πού οἱ ἀνίδεοι δασκάλοι τὰ στιγμάτιζαν πρὶν ὡς τρισδάρβαρα.

Τὰ 50 χρόνια τοῦ αἰῶνα μας εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα ἐπάνω στὸ πνευματικὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ, τόσο ἀπὸ ξένους ὅσο καὶ ἀπὸ Ἕλληνες ἐρευνητές.

Τὸ θεμέλιωμα καὶ ἡ πρόοδος τῶν ἑλληνικῶν λαογραφικῶν ἐρευνῶν, πού σήμερα ἔχουν συστηματοποιηθῆ σὲ δημόσιο ἴδρυμα, τὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἀκαδημίας, εἶναι ἀδύνατο νὰ θεωρηθῶν συνέχεια καὶ καρπὸς τῶν καθαρουμεσιάνικων δοξασιῶν γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Ἡ λαογραφία εἶναι ἐνσάρκωση τῆς ἀξιοποιημένης λαϊκῆς ψυχῆς, ὅπως ἡ διαλεκτολογία εἶναι ἐνσάρκωση τῆς καταξιωμένης λαϊκῆς γλώσσας. Σὰν ἐπιστήμες εἶναι κι οἱ δυὸ δίδυμες ἀδελφές.

Ἡ τεράστια ἀνάπτυξη τῆς νεοελληνικῆς διαλεκτολογίας πού κι αὐτὴ σήμερα ἔχει συστηματοποιηθῆ σὲ δημόσιο ἴδρυμα, τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἀκαδημίας, εἶναι ὠριμος καρπὸς τοῦ γνησιώτερου γλωσσολογικοῦ πνεύματος. Σκοτάδι βαθὺ βασίλευε ἐπάνω στὴ γλωσσικὴ συνοχὴ τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ μὲ τὸν ἀρχαῖο πρὶν ἡ διαλεκτολογία, μὲ τὴ θαυμάσια ἀνάπτυξη πού πήρε μέσα στὰ 50 χρόνια τοῦ αἰῶνα μας, δείξῃ πόσο γερὰ καὶ ἀκατάλυτα ἑλληνικὸς εἶναι ὁ ζωντανὸς γλωσσικὸς ὀργανισμὸς τοῦ λαοῦ μας. Χιλιάδες χειρόγραφων γλωσσικῶν συλλογῶν τῶν ἐπιστημονικῶν μας ἀρχείων ἀπὸ κάθε γωνιὰ τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἑκατοντάδες ἐντυπων πραγματειῶν, τὰ εἰδικὰ περιοδικὰ Ἀθηνᾶ, Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον, Λεξικογραφικὸν Δελτίον Ἀκαδημίας καὶ τέλος τὸ μνημειακὸ «Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς» πού ἐκδίδει ἡ Ἀκαδημία, μετέφεραν ὀριστικὰ πρὶν τὸ κέντρο τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν, στὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ καταφύγια ὅπου κρύβονταν διωγμένες ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸ λογιωτατισμὸ. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μπῶ ἐδῶ σὲ πασιγνώστες στοὺς εἰδικούς λεπτομέρειες.

Ἀπὸ τὶς νεοελληνικῆς γλωσσικῆς ἐργασίες πού ἔγιναν μέσα στὰ 50 χρόνια τοῦ αἰῶνα μας καὶ ἀπὸ τὸν ἀπέραντο πλοῦτο τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλικου πού ἡ Γλωσσικὴ Ἑταιρεία

ἀποθησαύρισε στὰ ἀρχεῖα τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸ ὁποῖο θὰ τροφοδοτήσῃ νέες γλωσσολογικῆς μελέτες ὀλόκληρων δεκαετηρίδων στὸ μέλλον, ἀξίζει νὰ ἐξαρθοῦν οἱ ἐργασίες τοῦ P. Kretschmer γιὰ τὴ Λέσβο, τοῦ K. Dietrich γιὰ τὰ Δωδεκάνησα, τοῦ Δ. Οἰκονομίδη γιὰ τὸν Πόντο, τοῦ H. Pernot γιὰ τὴ Χίο, τοῦ R. Dawkins γιὰ τὴ Μ. Ἀσία, τῶν M. Deffner καὶ H. Pernot γιὰ τὴν Τσακωνιά, τοῦ A. Mirambel γιὰ τὴ Μάνη, τοῦ G. Rohlf's γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς Κάτω Ἰταλίας, τοῦ X. Παντελίδη γιὰ τὴν Κύπρο, τοῦ A. Τσοπανάκη γιὰ τὴ Ρόδο, τοῦ A. A. Παπαδοπούλου γιὰ τὰ Βόρεια ἰδιώματα, τοῦ G. H. Blanken γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς Κορσικῆς.

Κυρίαρχη φυσιγνωμία σὲ ὅτι ἀφορᾶ τὶς νεοελληνικῆς γλωσσικῆς σπουδῆς γενικὰ παραμένει καὶ στὸν αἰῶνα μας, ὥσπου πέθανε, ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκης, καὶ μαζί του, ἀνισοί, διαφορετικοὶ καὶ «ἐκαστος ἐφ' ὃ ἐτάχθη», ὁ Ψυχάρης, ὁ Τριανταφυλλίδης καὶ ὁ Φιλήντας.

Σὲ νέα φάση μπῆκε ἡ διαλεκτολογία τῆς Μ. Ἀσίας καὶ Α. Θράκης μετὰ τὴν Ἀνταλλαγὴ, ὅποτε ἡ ἴδρυση εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς πρόσφυγες, γιὰ τὴν ἀποθησαύριση τοῦ γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου πού ζῆ ἀκόμα στοὺς προσφυγικοὺς συνοικισμοὺς, ὅπως τὰ Θρακικά, τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, τὰ Μικρασιατικὰ Χρονικά, τὸ Ἀρχεῖον Πόντου, καὶ ἰδιαίτερα ἡ ἴδρυση τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν τῆς κ. Μέλπως Μερλιέ, μὲ τὸ ὕλικὸ πού συγκέντρωσαν καὶ τὶς μελέτες πού ὀλοένα δημοσιεύουν ὑπόσχονται νὰ ἀποσοδηρῶσουν τὴ μομφὴ τῶν ἐρχόμενων γενεῶν ὅτι ἡ παραγμένη ἐποχὴ μας δὲν ἐφρόντισε ὅσο μπορούσε γιὰ τὰ ἱερά καὶ τὰ ὄσια τῆς ξεριζωμένης φυλῆς μας.

Ἡ προπολεμικὴ αἰσιοδοξία εἶχε δώσει τὸ θάρρος στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν νὰ προαγάγῃ τὴ νεοελληνικὴ διαλεκτολογικὴ ἐρευνα καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς Γλωσσογεωγραφίας, καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ στὸν τόπο μας τὸ σύστημα τῶν γλωσσικῶν ἀτλάντων, πού εἶναι ἡ πιὸ συγχρονισμένη μορφή τῆς μελέτης ζωντανῶν γλωσσῶν μὲ τὸ νὰ ἐμφανίζουσι τὴν ἑκτασὴ κάθε γλωσσικοῦ στοιχείου στὸ γεωγραφικὸ χάρτη τῆς χώρας, ὅπως ἐγίνε ὡς τώρα γιὰ τὴ Γαλλικὴ ἀπὸ τὸν I. Gillieron (Atlas linguistique de la France, 902 κέξ.), γιὰ τὴν Ἰταλικὴ ἀπὸ τοὺς Jaberg καὶ Jud, γιὰ τὴ Γερμανικὴ ἀπὸ τὸν Fr. Wrede 1927 κέξ., γιὰ τὴ Ρουμανικὴ κ. ἄ. Γρήγορα ὁμῶς φάνηκε ὅτι ἦταν ἔργο ἀνώτερο τῶν οἰκονομικῶν μέσων μας καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν μας δυνάμεων. Σταμάτησε προσωρινά, ὥσπου ὁ πόλεμος τὸ ἔθαψε μαζί μὲ τὶς ἄλλες ἀνθρώπινες ἐλπίδες γιὰ ἓνα καλύτερο αὔριο.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. W. Streitberg, Geschichte der indogermanischen Sprachwissenschaft, τόμ. 2 (A. Thumb, Die griechische Sprache, σελ. 3 κέξ.).

2. V. Henry, Étude sur l'analogie en générale et sur les formations analogiques de la langue grecque (Paris 1833).

3. Βλ. Γ. Ν. Χατζιδάκη, Περί τῶν ἐν ταῖς καταλήξεσιν ἀναλογιῶν. Ἀθηνᾶ 10 (1898) 13 κέξ. καὶ σποραδικὰ σὲ ὅλα τὰ ἔργα του.

4. Βλέπε πρόχειρα E. Schwyzler, Griechische Grammatik (München 1939) καὶ P. Chantraine, Morphologie historique du grec (Paris 1947).

5. Βλ. A. Thumb, On the Value of Modern Greek for the Study of Ancient Greek στὸ περιοδικὸ The Classical Quarterly 8 (1914) σελ. 181 κέξ.

6. A. Vanicek, Fremdwörter im Griechischen und Lateinischen.

7. M. Triantaphyllidis, Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur (Strassburg 1909).

8. Α. Α Παπαδοπούλου, Τὰ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς δάνεια τῆς Τουρκικῆς. Ἀθηνᾶ 44 (1932), σελ. 3-27. Πβ. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Οἱ ἀμοιβαῖες γλωσσικὲς ἐπιδράσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Μορφές, περίοδ. Γ', τόμ. 4 (1950), σελ. 314 - 317, 358 - 360.

9. Whitney-Jolly - Γ. Ν. Χατζιδάκη, Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς, σελ. 572.

10. Ε. Ροῖδη, Εἰδῶλα, σ. 244.

11. Γ. Ψυχάρη, Ρόδα καὶ Μῆλα 1, 237 καὶ ἄλλοῦ.

12. Μ. Τριανταφυλλίδη, Ξενηλασία ἢ ἰσοτέλεια; Μελέτη περὶ τῶν ξένων λέξεων τῆς νέας Ἑλληνικῆς (Ἐν Ἀθήναις 1905).

